

**DE REITDIEPDIJK DOORSNEDEN.
EEN PROFIELOPNAME VAN DE OOSTELIJKE DIJK TER
HOOGTE VAN DE GROTE BEERSTRAAT -
VOERMANHAVEN TE GRONINGEN**

J.Y. Huis in 't Veld

Stadse fratsen 13

januari 2009

**DE REITDIEPDIJK DOORSNEDEN.
EEN PROFIELOPNAME VAN DE OOSTELIJKE DIJK TER
HOOGTE VAN DE GROTE BEERSTRAAT -
VOERMANHAVEN TE GRONINGEN**

J.Y. Huis in 't Veld

Stadse fratsen 13

januari 2009

(Archeologische basisrapporten
Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken
van de Gemeente Groningen
en
Stichting Monument & Materiaal
Groningen)

Deze basisrapporten bevatten een weergave van de resultaten van archeologische (deel)onderzoeken die binnen de gemeente Groningen zijn uitgevoerd. De Stadse fratsen zijn beschikbaar op de internetsite: www.stichtingmenm.nl

ISBN/EAN: 978-90-78589-13-6

Inhoudsopgave

1. Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek	1
1.2 Ligging van het onderzoeksterrein	1
1.3 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen	3
1.4 Werkwijze	3

2. Resultaten	3
---------------	---

3. Aardewerk	5
--------------	---

4. Conclusie	6
--------------	---

Literatuur	7
------------	---

Bijlagen

- Bijlage 1. Technische en administratieve gegevens.
- Bijlage 2. Overzicht van de sporen op vlak 1 en 2.
- Bijlage 3. Lijst van het aangetroffen aardewerk.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Het Reitdiep ten westen van de stad Groningen werd in het verleden ook wel Lopende Diep genoemd. Over de ontstaansgeschiedenis van dit water bestaan echter onzekerheden. Schroor (1995: 30) gaat er van uit dat het traject Dorkwerd - Wierumerschouw van oorsprong natuurlijk is. Het zou namelijk de benedenloop van de Drentse A zijn. Volgens Kortekaas (2003: 12) impliceert Schroor hiermee dat ook het traject Groningen - Dorkwerd natuurlijk is. Als deze aanname inderdaad juist is, dan bevindt zich aan beide zijden van het water een natuurlijke oeverwal.

In 2002 werd de westelijke Reitdiepdijk omwille van de watersport op twee plaatsen doorgraven, namelijk ten zuiden van de nieuwe brug in de Professor Uilkenweg (locatie 1) en ter hoogte van de boerderij Hogeweg 13 (locatie 2). Beide locaties bevinden zich in het traject Groningen - Dorkwerd. Deze doorgravingen boden gelegenheid om het dwarsprofiel van de dijk aan een archeologisch onderzoek te onderwerpen. Tijdens dit onderzoek bleek al gauw dat er op locatie 1 geen oeverwal onder de dijk aanwezig was. Op grond hiervan concludeert Kortekaas (2003: 12) dat het kanaalvak tussen Groningen en Dorkwerd gegraven is. Het profiel van locatie 2 was te zeer vergraven om hierover uitsluitsel te geven.

Het profiel van locatie 1 toonde volgens Kortekaas (2003: 13, 14) dat de dijk met zekerheid zes keer, maar mogelijk zeven keer, was opgehoogd. De basis van het dijkje werd gevormd door een pakket klei met daarin puinbrokjes, mogelijk van kloostermoppen. Hierin is echter geen aardewerk aangetroffen. Op basis van de ligging van het kanaalvak ten opzichte van de (sloten)verkaveling van het omliggende gebied en de aanwezigheid van het mogelijke kloostermoppuin, dateert Kortekaas (2003: 31) het graven van het kanaal in de eerste helft van de 13e eeuw.

In 2006 deed zich de mogelijkheid voor om het profiel van de oostelijke Reitdiepdijk op ca. 2,3 km ten zuiden van locatie 1 te bestuderen. Rond deze tijd vond in de woonwijk Paddepoel grootschalige wijkvernieuwing plaats en in het kader hiervan werd in het zuidwesten van de wijk een nieuw wooncomplex gebouwd met jachthaven, de Voermanhaven. Het complex ligt aan de oostoever van het Reitdiep (afb. 1.1). Om de haven hierop aan te sluiten moest een doorbraak in de oostelijke dijk gemaakt worden.

De opgraving, gehouden op 2 en 3 februari, werd uitgevoerd door J.Y. Huis in 't Veld (projectleider ARC bv), M. Daleman (veldtechnicus ARC bv), J. Buist (medewerker Gemeente Groningen) en J. Bergman (Kraanverhuur J. Bergman). Gedurende de genoemde periode was de gemeentelijk archeoloog nauw betrokken bij het veldwerk. De technische en administratieve gegevens van de opgraving zijn vermeld in bijlage 1. Over de opgraving verscheen onlangs een kort bericht (Kortekaas *et al.*, 2008: 50).

1.2 Ligging van het onderzoeksterrein

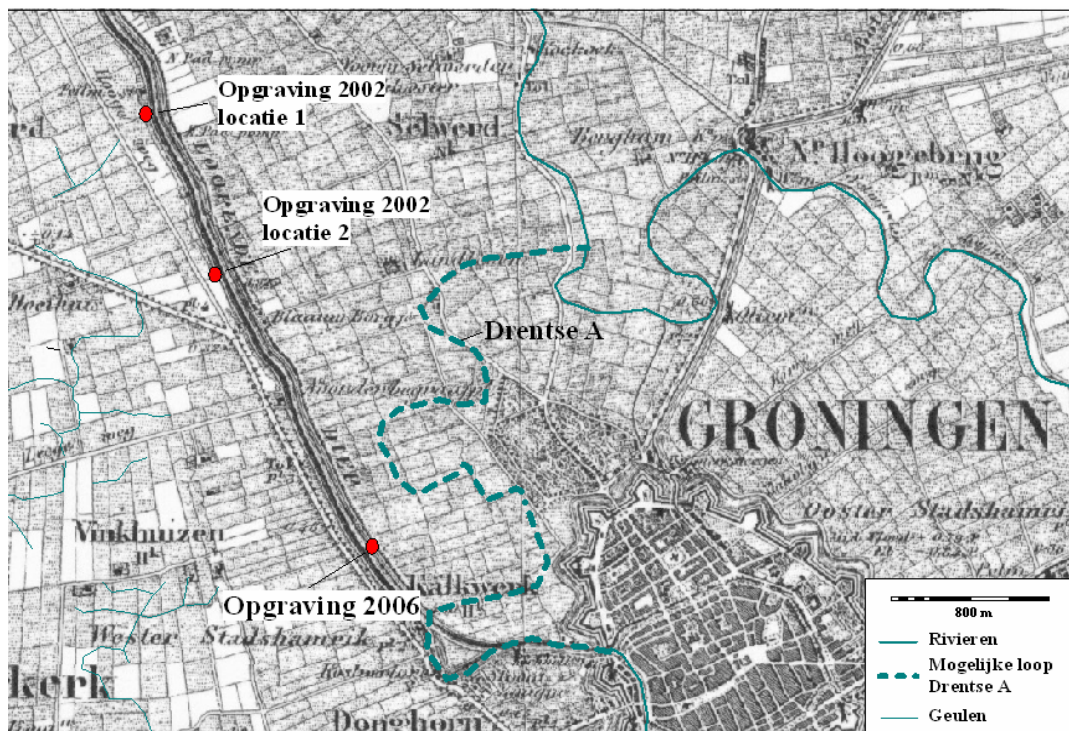
Het terrein ligt in het noordwesten van de stad Groningen, ten westen van de Hondsrug, een pleistocene keileemrug. De natuurlijke ondergrond bestaat uit licht zandige holocene zeeklei met een aantal vegetatielagen. Door dit kwelderlandschap kronkelden verschillende (getijde-) geulen. Vermoedelijk lag de benedenloop van de Drentse A ten oosten van het onderzoeksterrein (afb. 1.2).¹

¹ De geulen op afbeelding 1.2 zijn gebaseerd op waarnemingen in het veld, luchtfoto's en de AHN-kaart (Actueel Hoogtebestand Nederland kaart). De vermoedelijke loop van de Drentse A is gebaseerd op het werk van ing. A.E. Clingenborg † (zie Van den Broek, 2007: 264).

In de late middeleeuwen werd het kweldergebied ontgonnen en verkaveld. Het veranderde in een uitgestrekt weidegebied dat doorsneden werd door het Reitdiep. In de 60-er jaren van de 20e eeuw verdwenen de weilanden onder de fundamenteën van de huizenblokken van de woonwijken Paddepoel en Vinkhuizen.

Afb. 1.1. Het onderzoeksterrein binnen de gemeente Groningen, wijk Paddepoel. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

Afb. 1.2. Kaart van het onderzoeksterrein met daarop aangegeven de natuurlijke geulen, de vermoedelijke loop van de Drentse A, het Reitdiep en de plaats van het archeologische onderzoek van 2006. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

1.3 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen

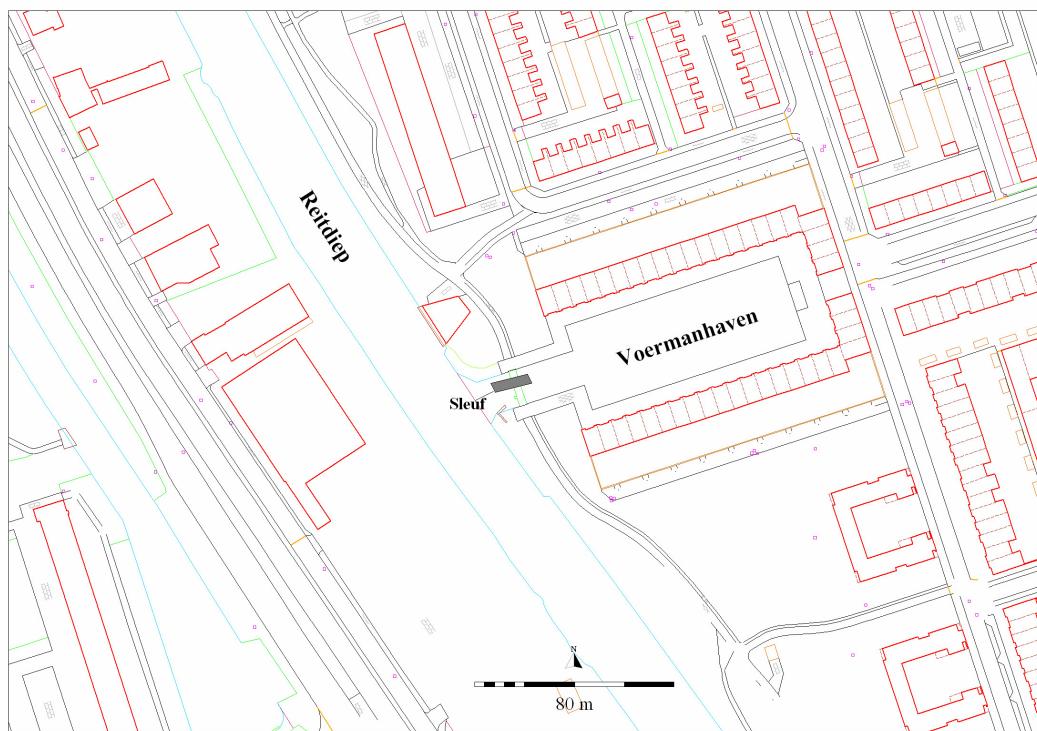
Het doel van het onderzoek was het vastleggen van alle archeologische sporen in de ondergrond. De onderstaande onderzoeksvragen zijn overgenomen uit het Programma van Eisen (PvE) dat schrijver dezes opstelde en dat door de gemeentelijk archeoloog werd goedgekeurd. Deze luiden:

- hoe ziet de opbouw van het dijklichaam eruit;
- zijn er resten van een oeverwal aanwezig;
- komen er oudere sporen voor op de diepere niveaus?

1.4 Werkwijze

In het PvE was bepaald dat er twee sleuven zouden worden aangelegd. Tijdens het onderzoek is echter in overleg met de gemeentelijk archeoloog besloten een sleuf te laten vervallen. Tijdgebrek was hiervoor de belangrijkste reden. De aangelegde sleuf is door het dijklichaam getrokken (afb. 1.3). De breedte was ongeveer 2 m (één bakbreedte), de uiteindelijke lengte 14 m. De sleuf is in twee vlakken verdiept.

De horizontale vlakken zijn getekend op schaal 1:20, gefotografeerd en gewaterpast. Verder is het noordprofiel van de dijk getekend op schaal 1:10 (afb. 1.4).

Afb. 1.3. Puttenplan. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

2. Resultaten

Onder de dijk blijken geen resten van een oeverwal aanwezig te zijn. Deze waarneming ondersteunt de conclusie van Kortekaas (2003: 12) dat het kanaalvak tussen Groningen en Dorkwerd gegraven is en geen natuurlijke oorsprong had.

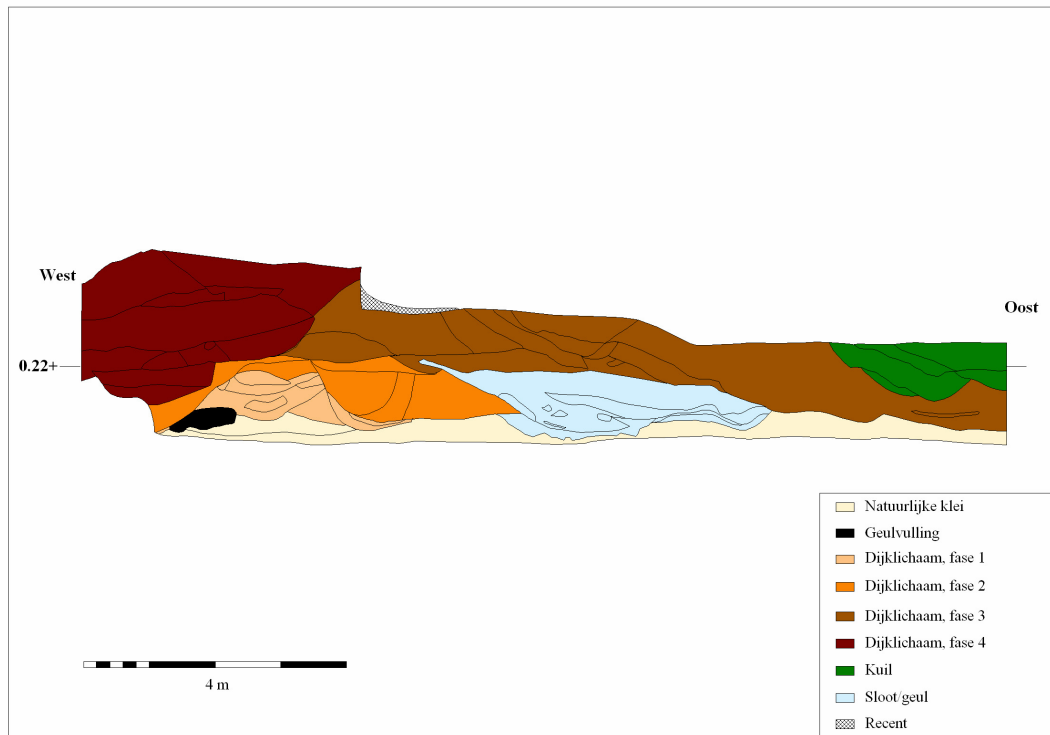
Afb. 1.4. Foto van het gedocumenteerde profiel, genomen in noordwestelijke richting. Foto: J.Y. Huis in 't Veld.

Er zijn in totaal vier dijkfasen herkend tijdens het onderzoek. Deze tekenden zich het duidelijkst af in de profielopname (afb. 2.1).² De basis van het eerste dijkje (fase 1) bevond zich op ca. 0,6 m -NAP, de top reikte tot ca. 0,15 m +NAP. De bovenkant van het dijklichaam was echter verstoord en is vermoedelijk nog enkele decimeters hoger geweest (afb. 2.2). In de ophopingsgrond van de eerste dijk zat een kleine hoeveelheid baksteenpuin. Er is echter geen aardewerk uit deze lagen geborgen.³ Aan de westkant leek de dijk voor een deel te zijn verzakt. Hier tekende zich in het profiel een restant van een natuurlijke geul af. Het dijklichaam was op de dichtgeslibde geul opgeworpen. Vermoedelijk heeft de slappe geulvulling bijgedragen aan het verzakken van het dijklichaam.

Na enige tijd is de dijk opgehoogd met geheel 'schone' klei (fase 2). Ook na deze ophoging is het dijklichaam verzakt, ditmaal zowel aan de west- als oostzijde. Aan de westkant vermoedelijk als gevolg van de slappe ondergrond, eventueel in samenhang met watererosie. Aan de oostkant was een sloot (of geul) de oorzaak van het wegspoelen van de dijk. Deze sloot of geul is enkel in het profiel waargenomen, waardoor de oriëntatie van het grondspoor onduidelijk is. Vermoedelijk betreft het een parallel aan de dijk en het kanaal gelegen (noord-zuid georiënteerde) sloot. Ook tijdens het archeologische onderzoek in 2002 is een dergelijke parallel aan het kanaal gelegen sloot waargenomen (Kortekaas, 2003: 13). De sloot/geul en ophogingslagen uit fase 2 hebben geen vondsten opgeleverd. Als gevolg van de genoemde verzakkingen kan de hoogte van het dijklichaam tijdens fase 2 niet precies vastgesteld worden.

² De horizontale vlakken leverden geen duidelijk beeld op. Zie bijlage 2.

³ Een bodem- en randscherf van een bloempot, afkomstig uit een vulling aan de bovenkant van het dijklichaam, is daar vermoedelijk door recente vergravingen terecht gekomen.

Afb. 2.1. Het dwarsprofiel van de dijk. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

Bij de volgende ophoging van de dijk (fase 3) neemt niet alleen de hoogte fors toe, maar wordt het dijklichaam ook in oostelijke richting uitgebreid. De sloot of geul wordt voorafgaande of tijdens de ophoging gedempt. De ophogingslaag bestaat uit geel/rode klei met een kleine puinfractie. De helling aan de oostkant (landinwaarts) lijkt behoorlijk flauw, in vergelijking met de hellingshoek aan de westkant (waterkant). Wellicht is deze zijde als gevolg van watererosie en latere vergravingen wat steiler geworden. Mogelijk komt uit de bovenkant van dit ophogingspakket scherfmateriaal uit de 17e-18e eeuw (vondstnummer 4; zie hoofdstuk 3).⁴ De top van de dijk in deze fase lag rond 1,5 m +NAP.

In de 20e eeuw wordt de Reitdiepdijk een laatste maal uitgebreid, dit keer in westelijke richting. De huidige (zichtbare) dijk ter plekke van het onderzoeksterrein bestaat in feite enkel uit 20e-eeuwse ophogingslagen. Daterend vondstmateriaal bestond onder andere uit een stoeptegel, plastic zakken en een ijzeren voorvork van een brommer. De kruin van de huidige dijk reikt tot ongeveer 2 m +NAP.

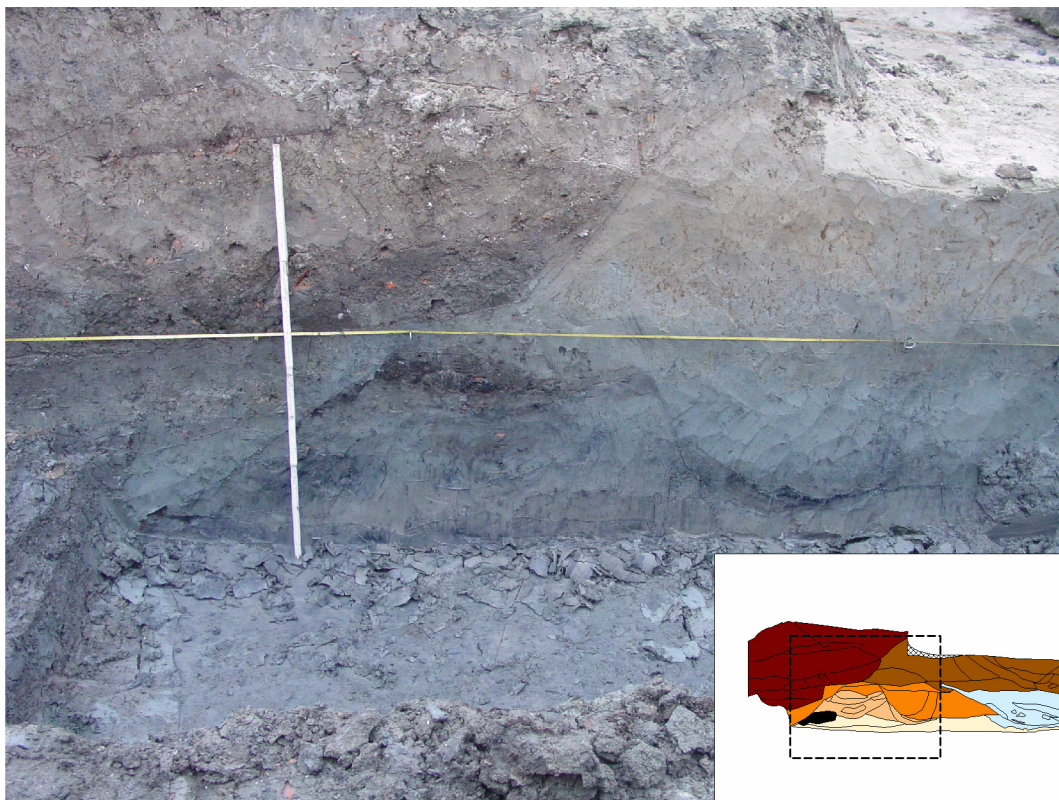
In het meest oostelijke deel van het profiel was duidelijk een opgevulde kuil of sloot zichtbaar. De vulling bestond uit puinresten, samen met een kleine hoeveelheid scherven. Deze zijn vermoedelijk 17e eeuwse of jonger (vondstnummer 7). De kuil of sloot doorsnijdt de ophogingslaag van de derde dijkfase.

3. Aardewerk

Uit in totaal vijf vondstnummers komen aardewerkscherven. Het overgrote deel hiervan bestaat uit roodbakkerd aardewerk met loodglazuur.

Het aardewerk dateert uitsluitend in de nieuwe tijd. In twee gevallen (beide vondstnummer 4) kon een scherpere datering worden vastgesteld: in de tweede helft van de

⁴ Het betreft hier echter vondsten die bij de aanleg van vlak 2 zijn aangetroffen, en waarvan de exacte vondstlocatie dus niet bekend is.

Afb. 2.2. Westelijk deel van het profiel van de dijk (zie kader). Fase 1 is rechts van de meetlat te zien. De meetlat is 2 m lang. Foto: M. Daleman.

17e of 18e eeuw. Het betreft een deel van een steelpan van roodbakkerd aardewerk en oranjebruin loodglazuur, en een bodemfragment van een steengoedpot uit Westerwald (Dld.) in grijsblauwe kleuren en zoutglazuur. In bijlage 3 staan alle aardewerkvondsten in tabelvorm.

4. Conclusie

De onderzoeksvragen kunnen als volgt beantwoord worden:

Hoe ziet de opbouw van het dijklichaam eruit?

Het dijklichaam bestaat uit tenminste vier ophogingsfasen. Fasen 1 t/m 3 bestaan uit kleilagen met een lichte puinfractie. Tijdens de laatste fase is gebruik gemaakt van klei met veel baksteenpuin. De datering van fase 1, 2 en 3 is onduidelijk. Daterend scherfmateriaal uit de ophogingslagen is niet aangetroffen. Fase 3 wordt door een kuil doorsneden, waarin aardewerk uit de 17e eeuw of jonger komt. Mogelijk komen enkele scherven met een datering in de 17e-18e eeuw van de top van de dijk uit fase 3. Fase 4 kan wel gedateerd worden, namelijk in de tweede helft van de 20e eeuw.

Zijn er resten van een oeverwal aanwezig?

Onder het opgeworpen dijklichaam bevond zich geen oeverwal.

Komen er oudere sporen voor op de diepere niveaus?

Onder de oudste dijk tekende zich in het noordprofiel een deel van een opgevulde geul af. Aan de oostkant was een sloot of geul zichtbaar, waarvan de ouderdom niet kon worden vastgesteld.

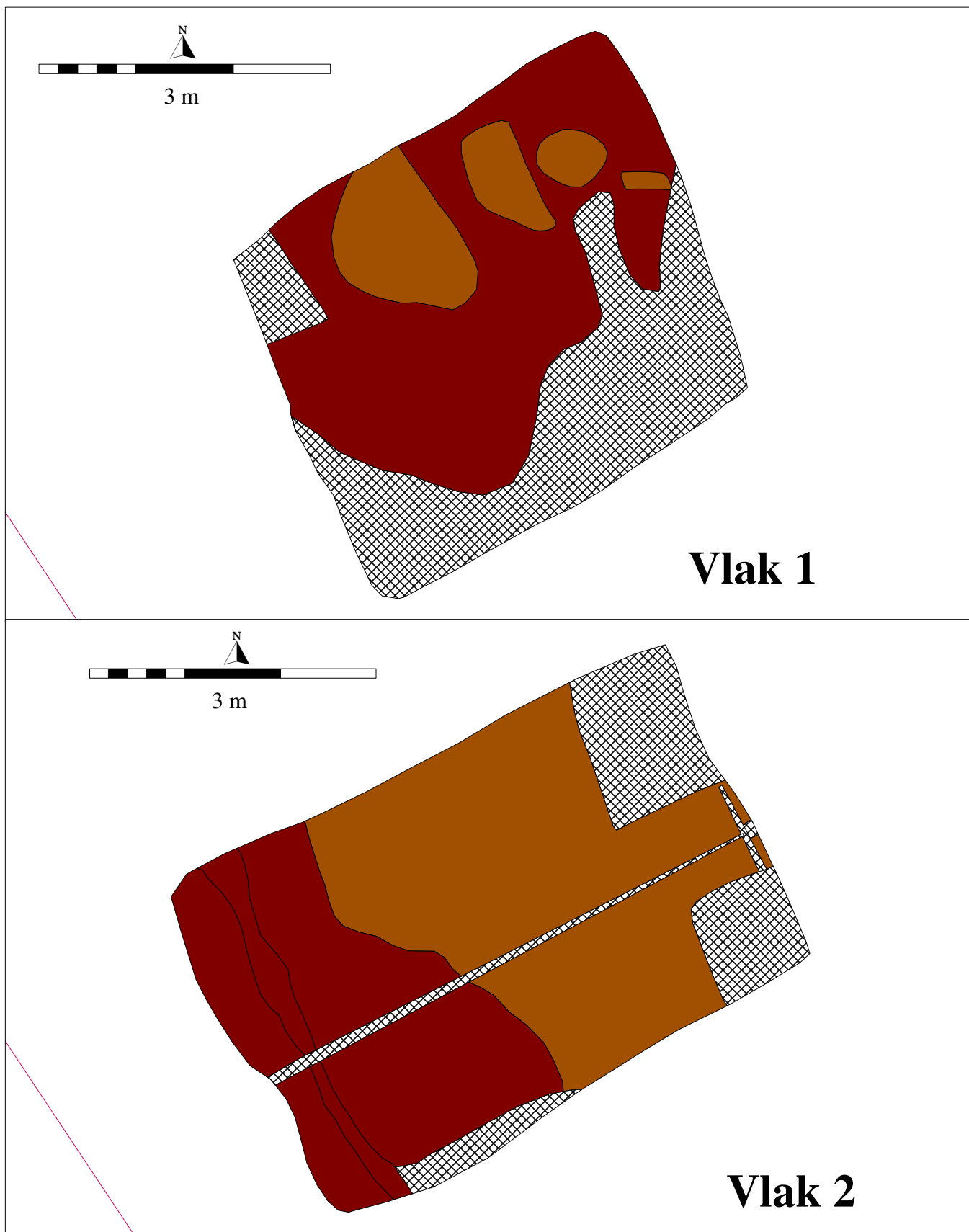
Literatuur

- Broek, J. van den, 2007. *Groningen, een stad apart. Over het verleden van een eigenzinnige stad (1000-1600)*. Assen.
- Kortekaas, G., 2003. Jaarverslag archeologie in 2002. *Hervonden Stad* 2003, pp. 6-32.
- Kortekaas, G., K. Helfrich, J. Huis in 't Veld & A. Wieringa, 2008. Jaarverslag archeologie in 2006/2007. *Hervonden Stad* 2008, pp. 6-59.
- Schroor, M., 1995. *Waterstaat en waterschappen in de provincie Groningen, 1850-1995*. Groningen.

Bijlage 1. Technische en administratieve gegevens.

Provincie / Gemeente / Plaats:	Groningen / Groningen / Groningen
Toponiem:	Reitdiepdijk-Grote Beerstraat
Kaartblad:	7D
Coördinaten:	231.90-582.55
Archis onderzoeksmelding:	15839
Opdrachtgever:	Gemeente Groningen
Betrokken instanties/personen:	Gemeente Groningen (Gemeentelijk archeoloog G.L.G.A. Kortekaas) Stichting Monument en Materiaal (M&M) Archaeological Research & Consultancy bv (ARC bv) Kraanverhuur J. Bergman Pietersbierum
Medewerkers:	J. Bergman (Kraanverhuur J. Bergman) J. Buist (Gemeente Groningen) M. Daleman (veldtechnicus: ARC bv, gedetacheerd bij de Gemeente Groningen) J.Y. Huis in 't Veld (projectleider: ARC bv, gedetacheerd bij de Gemeente Groningen)
Complex:	Dijk
Periode:	Late middeleeuwen-nieuwe tijd
Geomorfologie:	Vaaggronden
Bodem:	Klei
Hoogte:	ca. 1-2 m +NAP
Opgravingsperiode:	2 en 3 februari 2006
Bewaarplaats bodemvondsten:	Gemeentelijke bewaarplaats voor Bodemvondsten Westerbinnensingel 48 9718 BV Groningen

Bijlage 2. Overzicht van de sporen op vlak 1 en 2.

■ Dijklichaam, fase 3

■ Dijklichaam, fase 4

▨ Recent

Bijlage 3. Lijst van het aangetroffen aardewerk.

Vnr	Baksel	Vorm	Aanwezig	Datering
2	roodbakkend	plavuis	randfragment	nieuwe tijd
2	roodbakkend	grape	wandfragment	nieuwe tijd
3	roodbakkend	pot	oorfragment	nieuwe tijd
3	majolica	bord?	wandfragment	nieuwe tijd
4	roodbakkend	grape	wandfragment	nieuwe tijd
4	roodbakkend	steelpan	steel-/randfragment	2e helft 17e - 18e eeuw
4	steengoed	pot	bodemfragment	17e - 18e eeuw
6	roodbakkend	bloempot	wand-/bodemfragment	nieuwe tijd
7	roodbakkend	pot (2 exempl.)	wand- en bodemfragm.	nieuwe tijd
7	witbakkend	pot	wandfragment	nieuwe tijd (17e eeuw?)